

Tor Eystein Øverås

Közelebb*

Soha nem gondoltam, hogy idáig jutok, de néhány héttel ezelőtt, életemben először egy alkohol-terapeutával beszélgetek. Kedvesem parancsolt megálljt. Mit meg nem tesz az ember a házi békesség kedvéért?

Itt ülünk mind a hárman, a neoncsövek alatt, Varsó egyik kis mellékutójának posztkommunista irodahelyiségében, és a terapeuta, aki természetesen már kigyógyult alkoholista, tizenöt éve. Megerőtítést vár tőlünk. Ugye jól néz ki? Ötvenen túl, megszabadulva az alkohol mérgegtől, megkérdezi, hogy miért iszom. Gondolkodom, aztán válaszolok. A tolmácsolja. Nem azért iszom, és soha nem is azért ittam, hogy meneküljek valamitől. Ellenkez leg, mondom nyomatékosan, azért iszom, hogy közelebb kerüljek a dolgokhoz.

Csend lesz. Kifejtem tovább: Azért iszom, hogy közelebb kerüljek a gondolataimhoz, az érzéseimhez, az ötleteimhez, amikkel éppen foglalkozom. Nem azért iszom, hogy megszabaduljak tőlük, azért iszom, hogy kapcsolatba kerüljek velük. A terapeuta, aki már megpróbált leszoktatni néhány mévészt, megentellektüelt, készül dik, hogy elálljon javasolataival, végül ennyit mond: Szubjektív nézőpont, erösen szubjektív.

Most mit ért ezalatt? Megkérdezi, szükségesnek tartom-e az alkoholt az alkotáshoz. Erre, legnagyobb meglepetésemre, határozott nemmel felelek. Egy mosolyt küld felém, mindkét hüvelykujját feltartva. A-nak nem kell tolmácsolnia. Megértem. Aztán mond egy egyszerű dolgot, amiben igazat adok neki: Az ember nem az alkohol miatt alkot, hanem annak ellenére. A hozzáértése 120 zlotymba kerül. Nem megyek vissza. De abba hagyom az ivást. Egy időre.

Miért meséltem el ezt? Azért, mert eldöntöttem, hogy olvasóként és mozilátogatóként írok az életemről, és megígérhetem az olvasóknak, hogy hosszú történet lesz. De az olvasásra és a moziba járásra ugyanaz vonatkozik, mint az ivásra: nem azért olvasok könyveket és nézek filmeket, mert menekülök valami elől. Épp ellenkez leg. Azért nézek filmeket és olvasok könyveket, hogy közeledjek. Az élethez. Magamhoz. A körülöttem lévő emberekhez. Soha nem érdekelt a szórakoztatás. Még meg is vettem a szórakoztatást. Ma magamat vetem meg, mert megvetem a szórakoztatást. Már nem vagyok olyan szigorú. Hollywood, más néven az álomgyár a filmjeiről népszerű. Az amerikai nyugati parton született elképzelés szerint azért forgatják ezeket, hogy kielégítsék a valóság elől menekülő emberek igényét. Ugyanakkor értem, hogy az 1960-as évekbeli brit munkásosztályhoz tartozó férfiak és nők egy hosszú, bányajáratokban vagy sűrűlással eltöltött nap után sokkal inkább egy amerikai musicalt vagy westernt néznek, mint azok közül egyet, amit

honorfitársaik, Tony Richardson, Karel Reisz vagy Lindsay Anderson kezdtek előkészíteni az életről, az éltükről: *The Loneliness of a Long Distance Runner*, *Saturday Night and Sunday Morning*, *This Sporting Life*. Igaz, költői filmek, újítók, közel hozzák a brit munkásosztály mindennapjait. De az, hogy a keményen dolgozó britek nem akarják látni ezeket a filmeket, a konyhai mosogató filmnek hívja a szakma (*kitchen sinc cinema*) a számomra ma már teljesen érthető. Ezek a filmek mérföldekkel jobbak, mint azok a regények, amiket a norvég marxista-leninisták írtak az 1970-es években a norvég munkásosztály számára, és amiket a norvég munkásoknak szintén nem volt kedvük elolvasni. Mind a norvég, mind a brit munkásosztály előnyben részesítette az amerikai szórakoztatóipart saját valóságának megvívni tükröképével szemben. Abban a tükröben, amit a norvég regényírók és brit filmes alkotók tartottak eléjük.

Amikor nagyon fiatal voltam, hétéves koromtól és még sokáig, volt egy nagy cipősdobozom. Ebben a dobozban gyűjtöttem az újságból kivágott mozim sorokat. A mozisorokkal teli doboz mellett voltak füzeteim, amikbe rendezett oszlopokban vezettem az Oslóban bemutatott filmek címeit, hogy melyik moziban volt bemutató, milyen dátummal, meddig mentek, ki rendezte. Bodóben éltem, és kívülről tudtam az ezerkétszáz kilométerre fekvő Oslo mozim sorát. Ha látogatóink jöttek, és valaki megkérdezte, milyen filmek mennek éppen az Eldorádóban, tudtam rá válaszolni, és azt hiszem, az előadások kezdési időpontjára is emlékeztem. Fura gyerek lehettem, de mielőtt ezt leírtam, soha nem gondoltam magamra úgy, hogy fura. Érzékeny voltam.

Filmet akartam csinálni, és számomra magától értetődő módon megvívészetet tanulni egyenlő volt azzal, hogy filmeket nézek. Óriási mennyiségben, minden fajta, minden kategóriát. A francia újhullám rendezői voltak a példaképeim, főleg François Truffaut, aki a kollégáival együtt úgy tanulta meg a filmkészítést, hogy nyaklól nélkül nézte a filmeket a párizsi Filmintézetben. Mindent láttak. Talán kissé paradox módon, mivel olyan mindenevők voltak és oly kevésbé válogatósak, hogy kifejlesztették a megvívési ambíciójú auteur-elméletet. Láttak hollywoodi mozifilmeket, és felfedezték, hogy időnként a sematikus ábrázolás mögött is megtalálható egy teremtő kéz. Felfigyeltek Howard Hawks-ra, Alfred Hitchcockra, John Fordra (Lindsay Anderson példaképére).

Számomra a filmhez és az irodalomhoz az út nem az életem, nem a tapasztalásom, hanem a film és az irodalom keresztül vezetett. A legerősebb hajtóerő azonban mindvégig az volt, hogy az általam ismert életből és valóságból alkossak irodalmat. Amikor azt mondom, hogy az út a filmhez és az irodalomhoz a film és az irodalom keresztül vezetett, akkor ez azt jelenti, hogy a filmnézés és irodalom-olvasás által elsajátíthattam a megvívési módszereit és a megvívési formában megjelenő tapasztalásokat.

talatokat, amiket szereztem és a valóságot, amiben benne éltem. A lényeg az, hogy amíg mások fociztak, engem a film, az irodalom és a m vészet érdekelt. Egyszer en csak érdekelt, ilyen egyszer . Jobban érdekelték a m vészi kifejez dések, amiknek életet adhattam, és jobban érdekelt, hogy befogadjam a m vészi kifejez déseket, amiknek mások adtak életet, mint maga az, hogy éljek. Vagyis nem kevésbé érdekelt az élet maga, mint m vészi kifejez dései, de kevésbé érdekelt az, hogy magam is éljem. Belekapaszkodtam Truffaut mondatába, a *La nuit Americaine*-cím film-b l, ahol a forgatás alatt valaki azt mondja, hogy mi (akik a filmet készítjük) csak akkor vagyunk boldogok, amikor filmet készítünk. Nem az az igazi boldogság, amikor az ember maga éli az életet, hanem az, amikor m vészetet csinál bel-le. Pláne, ha másokkal együtt teheti, mint például egy filmforgatás alatt. A megélt élet és a megalkotott élet egy és ugyanazon id ben, egymás mellett. Err l szól a *La nuit Americaine*. Miért nem boldogabbak akkor azok, akik filmet készítenek?

Nem hiszem, hogy nekem sikerült teljes életet élnem. Túl er s benyomások értek. Teljesen kikököntettek a társas kapcsolataim, beleéltem magam a körülöttem lév emberek helyzetébe, beleéltem magam a fájdalmaikba, szerettem volna megérteni ket, talán azért, hogy segíthessek rajtuk. Mégsem a környezetemt l, hanem a könyvekbe és a filmekbe menekültem. Nekem például soha nem voltak látszatbarátaim, kitalált barátaim. Noha tetszett a *Star Wars*, és gy jtöttem a képregényeket, de a fantáziavilágok gyorsan halványultak, szemben a valóság közeli filmmel és irodalommal. Úgy gondoltam, feln ni gyötrelmes dolog, de nem kívántam elmenekülni a gyötrelmem el l, épp ellenkez leg, azt akartam, hogy átjárjon, meg akartam érteni. A filmes és az irodalmi elbeszélés lett a módja annak, hogy megértsem azokat a helyzeteket, amiknek a kell s közepében voltam és amiket nem értettem.

És ez így van a mai napig: azért nézek filmet, olvasok irodalmat, hogy átjárjon az élet, hogy egyre mélyebben engedjem magamba, nem azért, hogy elmeneküljek az élett l. Amikor a barátaimmal együtt nézek filmet, és utána megbeszéljük a látottakat, igen, akkor mindig az lesz a vége, hogy a Filmr l való beszélgetés észrevétlenül átmegy az Életr l való beszélgetésbe, a mi életünkr l, mások életér l, minden-r l. A film lesz az apropó, hogy az életr l beszéljünk, kerül út, nem, hogy is mondjam, találkahely. Az a találkahely, ahová elcipeljük individuális és szubjektív tapasztalatainkat (amiket minden egyes ember magában hordoz, amik minden egyes emberben egyedülálló módon ott vannak). A film elgondolkodtat saját életünkr l, a saját életet keressük folyamatosan a film megvilágításában.

De miért olvasunk egyáltalán? Miért nem elég csak élni? És ha az embernek szüksége van arra, hogy elemezzen, miért nem elégszik meg azzal, hogy megkísérli megérteni azt az életet, amit ténylegesen él? Szükségem van erre a sz r re, a filmre és az irodalomra, magam és az élet mellett? Miért

lesz a film és az irodalom ürügy arra, hogy az életr l beszéljünk, és ürügy az élet, hogy irodalomról beszéljünk? Ez számomra többé már nem kérdés, és ha megpróbálok válaszolni rá, vissza kell mennem a serdül kori gondolatokhoz, hogy az életnek önmagában nincs jelentése, hogy az élet nem ad jelentést, azel tt, miel tt formába öntenénk, m vészi formába. Azután a m vészetnek megvan a maga intenzitása! Mennyire unalmas egy-két beszélgetés, összehasonlítva ezzel az intenzitással! De vetélkedhet komolyan az irodalom intenzitása az élet fizikai intenzitásával? Miért választom minden nap, hogy órákig könyvlapok fölé görnyedjek, holott ehelyett szerethetnék, hegyeket mászhatnék, hajózhatnék az Amazonason, nagy mélységekbe merülhetnék, nagy magasságban kiugorhatnék a repül b l (ejt erny vel persze), ülhetnék pálmafák alatt kókuszdiót bontogatva, és mindig, amikor meleg szél fúj, szánhatnék arra id t, hogy kimenjek és érezzem.

Végül is csak azt mondhatom A.-nak, amikor ilyesmikr l beszélünk, hogy ha választanom kell A. és az irodalom között, akkor az irodalmat választom. A. már nem döbben meg ezen, meg sem sért dik, talán mert azt gondolja, hogy legbelül nem így gondolom. Nem hiszem, hogy valaha választanom kellene, s ha mégis: Se gyerek, se család. Film, irodalom, életpótlékok. Azután meghalni, egyedül.

Igen.

***

* Részlet az *I dette lanskap* cím esszékötetb l. Gyldendal Norsk Forlag, 2012.

A kiadó és a szerz engedélyével fordította

Bancsik Ágnes

Tor Eystein Øverås

1968-ban született norvég irodalmár, író és kritikus. Egyetemi tanulmányait Bergenben végezte. Három regénye és három essay kötete jelent meg eddig. Berlinben és egy észak-norvég kisvárosban él. Felesége Marte Huke költ , író.

Élettapasztalatok

Folytatás az 5. oldalról

26. Az illem nem dogma, hanem az ésszerűséget követő, az emberi kapcsolatokból kikövetkeztethető szabályok sokasága. Sokan az életből lesik el, hol, miként illik viselkedni helyesen, és próbálnak magatartásuk szögletességeiből egyet-mást lecsiszolni. Az illemszabályok mindig is változtak, tökéletesedtek, korszerűsödtek. Ebből a folyamatból könnyen lezúghat a tanulság: minden megszívlelendő viselkedési szabály kiindulópontja a jóérzés, a tapintat, az erkölcs. Az emberek közötti kapcsolatok javításának folyamatában divatos változások és változtatások úgy alakítanak az illemszabályokon, hogy az egyéni szabadság ne csorbuljon, és a természetesség uralkodjék a közösségeként, tájegységként és országokként kialakult szokásokban. Viselkedését minden ember maga szabályozza az általa elfogadott és tiszteletben tartott erkölcsi normák szerint. Ezért szükséges, hogy ne csak elfogadjunk bizonyos illemszabályokat, hanem érzékenységszűzünket és a másokkal szembeni magatartásunkat tökéletesítve időnként átfogalmazzuk, bővítsük, javítsuk őket. Persze, nincs vadonatúj illem. Minden szabály ó meg ha a meglévő k tagadása is ó valamiképpen folytatás. Minden illetlenül foglalkozó könyv viselkedésünk követhető szabályainak ismétlése és ugyanakkor vidám búcsúzás a meghaladott szabályoktól. Az el tünk járók szokásaiból merítve a őmagunk képéreő és a holnapi igényeknek megfelelő en b vithetjük illemszótárunkat. Némi ismerettel és sok-sok jóérzéssel minden illetlenség könnyen elkerülhető.

27. Emlékezetem viaszfigurái, olykor, ha alaktalanná gubancolódnak is, vissza-visszatérnek, és néha élesebben mutatkoznak, mint azelőtt. Az édes élet patakja forr ilyenformán aszúvá, ami megmarad, azt érdemes kortyonként ízlelni, hogy a velünk történtek értelmére ráérezzünk.

28. A tudomány kérdései hovatovább az egyszerű ember kérdései. Nem holmi vajtűfűlek, a tanulástól bezsongottak és megszállottak passziója, hanem élet-halálkérdés, a megkérd jelezetesen is végtelen jövőbe kivetítve. A tudomány az élet ó a múlt és a jövő ó titkainak feltárója. El tte jár a költészet, minden titkok megsejt je. E kisméretű kétmotoros rakéta viszi el re az ember az értelem útján. A tudomány ember és költészet nélkül értelmetlen dolog. Az ember a őtermészet ellenlábasá, de nem maga ellen, hanem magáért. Következésképpen a tudományoknak dicsérniük kell és nem elpusztítaniuk az embert.

29. A szid ktől ellenségünk a véletlen. Fegyverünk ellen a tagadás. Tagadjuk a véletlenek sorozatából összeálló sorsot. Keressük az érthetetlen nyitját. Keressük a kérdéseket, amelyek válaszként is értékesebbek, hiszen a válaszok többnyire ideiglenesek. Több százezer és egyre helyesebb és helyesebb válaszokat gondolunk

ki, és aki megszűnik tagadni, aki megszűnik kételkedni, dogmát melenget, göcsöt, amely megakasztja a haladást. Az önmagának ellentmondó ember teremtette a tudományokat s ma már olyan okosak vagyunk, hogy azt is tudjuk, nem vagyunk azok. Csak a lehetőség a miénk. És a őhomo sapiens specifikus biológián alapuló nyughatatlan természetű az, hogy mindig többet akarunk, és többet valósítunk meg, mint amennyit magunk elé t zünk.

30. A tudományos felfedezések híre lelkesít . Az öröme benne, hogy az ember messzire elmaradhat kora mögött. Az elmaradás egyenlő a halállal. Naponta lépünk egyet az igazság felé vezető úton, és ugyanakkor meghalunk egy kicsit, lemaradunk valaminek a megértésében. Pedig egyse a dolgunk. Nem szabad elfelejtenünk álmodni, képzelni, tervezni. Az alkotó képzelet: igazabb igazságok megfogalmazásának bátorsága. Ezt a bátorságot a politikai gondolkodás serkenti és követeli a haladás szolgálatára. Általában a fiatalok a legmerészebbek. Rájuk vár megannyi még meg nem oldott vagy félig megoldott kérdés megválaszolása. A jövő nyersanyagát ki találja fel? Ki őteszi tisztába a vizet és a levegőt? Ki küzd meg a szennyezéssel, a népességszaporulattal, ami egyre több élelmet és oxigént kér, ki talál megoldást az elidegenedésre, az unatkozásra, az érdektelenségre? Ki gondolja ki az újabb lelkesítő eszméket, ki teremt még őnem-voltat, ki alakítja ki, ha csak önmagában is a világ legjobb emberét? Vagy lesz-e olyan szántszándékkal semmittevő, bolond ember, aki tudatos az őért lesz rossz, hogy ellenpéldájával bizonyítson vagy csak ezért, hogy őilyen bogár is legyen, aki a bogárgyőztesemény teljessége szempontjából fontos akar fontos ember lenni és erre áldozza fel életét? Ki az, aki megoldja a jó és rossz problémáját? S f leg az időt, amely minden szívdobbanásnyi létünk értelmének megvalósíthatatlanságával fenyeget? Életünk megtervezésében hajlamosak vagyunk figyelmen kívül hagyni az időt, pedig a távoli jövőben, még inkább, mint most, egyedül ennek pontos beosztása fogja megszabni életünk sikerét. Nem hiszem, hogy az ember valamikor is mérsékelné igényeit. Sem a magával szemben valókat, sem a mások iránt támasztottakat. Még több tapasztalatra van szükségünk.

31. Féltünk a balsikerektől. Az atomháborútól, a békés fejlődéssel járó gondoktól, a környezetártalmaktól, a városiasodás nehézségeitől. Örült tudománytól. Pedig csak a tudomány az, amely el re visz a világ megismerésében és az ember hasznára hajtja az időt. Az idő nekünk a most és itt. Nem azt a fix pontot kell keresnünk tehát, amelyről kimozdíthatnánk a világot. Mert nincs ilyen fix pont. Ebben áll a tudományos ember végtelen nyugalma. Ellenben figyelniük kell a tudományt. A tudományt, amely se nem boldogít, se nem nyugtat, de nem őIstenő és nem bálvány, hanem az emberi gondolkodással létrehozott őlogikán és ismereteken alapuló alkotó képzeletű a borúlátás egyetlen igazi orvossága, amely megküzd a mitikus múltba vágyó humánszemlélettel, a társadalomtól való elszakadással, az ember boldogságának érdekében.

AGHLEGY AGHLEGY
AGHLEGY AGHLEGY
AGHLEGY AGHLEGY

II. sorozat 2. szám — 2016 / 2